

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Райна Гаврилова, Философски факултет, СУ „Св. Кл. Охридски“
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по: област на висше образование 3., професионално направление 3.1 Социология,
антропология и науки за културата

Автор: Румен Скрински

Тема: „Васил Левски в художественото и документалното кино: Наративи и интерпретации“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед РД-38-653 от 14.12.22 на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) съм определена за член на научното жури на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Васил Левски в художественото и документалното кино: Наративи и интерпретации“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Културология“ (Медийният образ на Васил Левски). Автор на дисертационния труд е Румен Илков Скрински - докторант (редовна форма) към катедра „История и теория на културата“, Философски факултет, с научен ръководител доц. д-р Георги Вълчев.

Представеният от Румен Скрински комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на Правилника за развитие на академичния състав на СУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протоколи от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;

- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на пет броя научни публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на минималните изисквания;

Прегледът на всички предложени документи показва, че те напълно съответстват с изискуемото и са по правилата на процедурата.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторант Румен Скрински е завършил специалност Културология в Софийския университет (2016 г.), където завършва и магистърската програма Мениджмънт и социализация на културното наследство (2018 г.). През 2019 г. е зачислен като редовен докторант в същата специалност. По време на следването си Румен работи като репортер и редактор в различни медии и като сътрудник към община Павел баня. От май 2021 г. и до днес е репортер в bTV.

В хода на работата си Румен Скрински придобива знания и личен опит в областта на видеодокументирането и редактирането, което се оказва ценно качество с оглед на избраната тема на дисертацията.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Различни изследвания нееднократно са показвали високата стойност на миналото за голяма част от българското общество. Независимо дали става въпрос за гордост от постиженията на културата или оправдания за нелицеприятни практики, търсенето на обяснения в това, което е станало преди, се е превърнало в постоянен мотив в публичното говорене. Към тази постоянна висока температура трябва да добавим и нарастващия апетит на немалко политически организации да използват миналото в своята пропаганда и, паралелно, търсенето на лесни печалби от талантиливи и недотам талантиливи автори. (Кичозните произведения на Васил Горанов и историческите филми на Максим Генчев са сред най-скорошните примери). В тази среда, изследването на процеса на формиране на националната иконография и пътищата на нейното популяризиране е спешно актуално.

Авторът си поставя за цел да проследи именно процеса на формиране на публичния образ, като го ситуира в политическата и културната ситуация в различните периоди, но това, което дава особена стойност на изследването, е фокусът върху киното. Художествените и документалните видеоразкази имат силно въздействие, положително и отрицателно, а нарастващата роля именно на видеообраза, който е на път да измести напълно словесния в комуникацията, масова и частна, прави този текст важна стъпка в усилията за нормализиране на посткомунистическото общество. Трябва веднага да добавя, че текстът е лишен от патетика и назидателност, но формулираните наблюдения биха били полезни на всеки, който се занимава с производството, разпространението, а и гледането на киноразкази.

4. Познаване на проблема

Румен Скрински си е поставил за цел да синтезира дългата история на публичното говорене за Васил Левски и свършената работа се установява както в текста, така и в приложения списък на използваната литература (77 печатни произведения и 52 онлайн издания, сред които има обаче и видеоматериали). Доброто познаване на тази канава е от съществено значение, доколкото видеоинтерпретациите израстват от словесните. Последните, макар и разтворени в популярната култура, формират киноавторите и тяхната комплексност ясно се вижда и в по-късните видеоинтерпретации. Докторантът познава в детайли и видеопродукцията на тема Левски, както и теоретичните, професионалните и злободневните дискусии по тази тема.

5. Методика на изследването

Докторантът не изяснява експлицитно своята методология. На едно единствено място споменава, че „да се мисли кинонаративът за Апостола като самостоятелно звено от историческите сюжетни линии, които българското кино разказва, е своего рода първичен подход“ (с.58), интересно твърдение, което бих искала да бъде коментирано по време на защитата. Липсата на формулировки върху методологически рамки на изследването според мене не е случаен пропуск: протеевите разраствания на самия образ и на

рецепцията е трудно да бъдат обхванати със стандартен анализ. Ако трябва да реконструирам подхода му по произведения текст, то той може да се опише с една дума: културологичен, сиреч комплексен. Първата глава е историографска, подредена хронологично, но въпросите които си поставя са повлияни от подхода на наратологията. Втората глава се чете като изкуствоведски анализ: замисъл, художествени средства и рецепция на филмовите образи, но непрекъснато виждаме антропологически, социологически и дори психологически корекции, свързани преди всичко с въздействието на средата. Третата глава, подрежда и прави опит да класифицира и докаже валидността на разнообразните микронаративи, което виждам като проблемен анализ.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Текстът е организиран в Увод (13 с.), три глави, респективно (41, 46 и 19 страници), Заключение и Библиография. Задачата на това изследване е изказана най-синтетично на с. 104: „да предложи още един подход в мисленето на Левски“ и да направи „опит за вникване в отношението, което българското кино и телевизия влагат в Апостола“, което аз разчитам като опит за културологична интерпретация. Дисертационният труд започва с част озаглавена „Наративът „Левски“ и проследява появата, разгръщането, усвояването и присвояването на публичния образ на революционера. Текстовете и позициите са добре известни и коментирани многократно, но систематизирането им е важна основа на следващите, приносни части за работата. Докторантът не преразказва съдържания, а маркира акцентите, които се надграждат, дори и когато са доста различни, като убедително очертават важна особеност на този наратив: той е припознат от съратници и от мемоаристи, от ранни и от късни популяризатори, от социалисти и от националисти, от тоталитарни идеолози и от либерално-демократични реформатори. Втора съществена черта на очертаня публичен образ е постепенната и усилваща се митологизация и сакрализация, които безпроблемно съжителстват със сериозните научни изследвания. Както споменах по-горе, тази част е важна, особено за исторически неизкушена публика. „Наративът“ Левски става разбираем като своето рода фолклорно творение, което обединява без противоречие разнообразни и разнородни фрагменти и това го превръща историческата личност в

митична фигура, в еманация на всичко героично, в някакъв смисъл запълващо всичките осъзнати със срам липси в българското психе. Подточките посветени на дискусиите около гроба и тленните останки на Апостола и около опитите за канонизиране са важни симптоми на този процес. По повод на краткото споменаване на Голгота и изобщо мартирологията бих добавила една малка, но интересна посока за възможно изследване на пътищата на проникване и разпространение на тези мощни части на наратива, които моделират общественото съзнание. Става въпрос за глобалните дискусии около истинността на едни или други мощи (включително и в България), да не говорим за предмети като копието на Лонгин или Торинската плащеница. Изобщо ролята на рецептивната публика за насочването на дебатите е само маркирана и може би заслужава по-обстойно внимание – освен медиите и публичното говорене, мощен канал на формиране на неартикулирани, но добре познати нагласи е образованието и най-вече включването на споменатите текстове в учебниците още от началното образование. Интересен финал е частта посветена на това, което Румен Скрински нарича „свободно“ разказване (с. 52 и сл.), най-вече поради неговата актуалност и нарастващо влияние.

Втора глава „Филмовият Левски“ въвежда в основната проблематика на дисертационния труд. Още в началото й Румен формулира шест линии, които представят героя и които варират от символното и абстрактното (алегории за смисления живот), през популярни архетипи (митични и християнски) до утвърдени модели на киното (самотния герой, „човекът“ Левски и „стратегът“ Левски). Това учленяване задава посоките на изследването, но е важно и за да се обзоре разнороден като качество и послания материал. Може само да се съжалева, че материалът на главата не е организиран по тази схема (но пък тя е подета отново в Трета глава). Тук е направен стегнат, но пълен преглед на производството на филми, посветени на Левски, и обществено-политическите условия, в които се случва това. Основните визуални и визуално-словесни произведения са представени по жанрове и отчасти по подходи, като е избегнато преразказването и по-скоро се очертава проблемните точки на „неуспяването“ да се произведе киноразказ – важна теза на този текст, която се появява тук. Приносна част е съпоставянето на заявките

на авторите с реакцията на публиката, което ще бъде интрепретирано по-обстойно в Трета глава.

Трета глава – „Образът на Левски“ – има за цел „да подреди аспектите“ (с. 104) на този образ. Още в началото й авторът заявява сърцевината на обещания в началото нов поглед: „Ако е възможно да се постави обща рамка на споменатите вече филми, независимо от техния жанр и концептуална задача, то тя би била свързана със стремежа към постигането на мащабност в образа на Васил Левски“. Не познавам по-новите изследвания (Лалев, Христов), за да удостоверя оригиналността на това твърдение, но го намирам за приносно и предлагащо не само нов поглед, но и ключ, който би обяснил драмата с непрекъснатото разпадане на наратива на малки наративи (в случая с филмите) и неартикулираните амбицииина авторите да постигнат именно тази мащабност и комплексност. Ако ми бъде позволено едно малко едро сравнение, със същия успех художник може да убеди цялата публика, че е нарисувал истинския образ на Бог. Авторът проследява и коментира „нанизването“ на качества (добре намерена метафора), които в повечето случаи биха провалили всяко художествено начинание, но не успяват да възпрат търсенето на „истинския“ „пълен“ образ на Апостола.

Заключението сумира и повтаря наблюдението и тезите на изложението, но предлага и по-твърди формулировки: „Разказът „Левски“ е фундаментална част от големия историко-национален мит на българите“, разположен в „основите на героико-народното самочувствие“ (с. 123).

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Румен Скрински не е формулирал приносите на работата си, но те могат да бъдат изведени от прочитането на текста. На първо място, внимателно изказаният, но убедителен извод, че консенсусен визуален (а и всякакъв друг вид) образ на Васил Левски никога не може да бъде постигнат, защото той отдавна се е превърнал в идея, влязла едновременно и в науката и културата. Нещо повече, в популярните представи той е митологичен образ, който може да има интерпретации, но не и дефинитивни измерения. Това е особено валидно за визуалното пресъздаване, което ангажира не само рационалната реакция на публиката, но

и емоционалната. Хипотезата, че „разказът „Левски“, изграден посредством художествено-естетически, кинематографически и телевизионни похвати, допринася за мистифицирането и легендализирането на тази историческа личност, поставяйки я още по-плътено в лоното на националния митопоезис“ е убедително доказана. Намирам формулираните шест хипостази (алегория, митичен герой, светец, екшън герой, човек, гениален стратег), за полезни инструменти при изследване на развиващия се наратив. Събраният и обобщен материал, най-вече във втора и трета глава, е важна добавка към канона „Левски“ и би могъл да подпомогне както по-нататъшните исторически проучвания така и културологичното разбиране както на реалностите на съвременната българска действителност.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е приложил пет публикации, свързани с темата, които развиват отделни теми от големия проблем и свидетелстват за изградени изследователски умения.

9. Лично участие на докторанта

През целия период на обучението си и докторантурата Румен Скрински е имал определен интерес към следите и съвременния живот на миналото. Опитът му както в общинската администрация, така и в различни медии го е снабдил с лични впечатления и разбиране на обществените нагласи и чувствителности. Работата му разкрива добър баланс между обективността на изследвателя и емпатия към драмите на националното самочувствие.

10. Автореферат

Авторефератът предава коректно съдържанието на дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Извън маркираните тук-там пожелания, бих препоръчала още едно изчистване на текста. Забелязват се повторения на теми и изводи между Първа и Втора и между Втора и Трета глави. Чисто стилистично някои силни епитети и наречия като „неимоверно“ или „трафаретно“ трябва да се използват по-пестеливо. Към една дисертация винаги могат да

се отправят препоръки за добавки, но ми се струва, че анализът на конструирането на наратива (Първа глава) би спечелил ако се добавят и други форми, в които битуват и се увековечават представите – например учебниците по българска литература или сценариите на честванията.

12. Лични впечатления

Познавам Румен Скрински от трети курс на неговото обучение в СУ и винаги ме е впечатлявала неговата самодисциплина, лично отношение по всеки повдигнат въпрос и систематичност. Тези качества виждам и в неговите текстове.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Няма съмнение, че темата може да се развие до изследване върху историческите филми, изобщо – както и авторът сам споменава. Независимо, че малко хора четат дисертации и научни книги, общественият дискурс трябва да се обогатява – особено във времена, когато публичното пространство е превзето от безотговорно „патриотично“ говорене.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват авторски принос и отговаря на минималните изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“. Дисертационният труд показва, че докторантът Румен Скрински притежава задълбочени знания и професионални умения по научна област 3.1 Социология, антропология и науки за културата като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Румен Скрински в област на висше образование: 3. Обществени науки, журналистика и

информация и професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Културология“.

01.03.2023

Рецензент:.....
Проф. д-р Райна Гаврилова